

A Korunk és a népi írók mozgalma

A Korunk egész fennállása során határozott kritikával fordult a Magyarországon berendezkedett ellenforradalmi konszolidáció ellen, s mindazokat a törekvéseket támogatta, amelyek támadni és bírálni akarták ezt a konszolidációt. Ez a támogatás elsősorban biztatást és sürgetést jelentett, a kolozsvári folyóirat határozottabb ellenállásra, bátrabb cselekvésre próbálta ösztönözni az ellenzéki csoportokat. Különösen a fiatal nemzedék mozgalmait, amelyektől azt várta, hogy egy újabb forradalmi fejlődés keretei legyenek. A paraszti érdekeket és kívánságokat támogató fiatalokat, akik táborba gyűlve hamarosan a népi mozgalomnak vetettek alapot, ekkor még lehetséges szövetségesnek tekintette a Korunk. Erre vallott Haraszti Sándor összegező tanulmánya: *A mai magyar irodalom ideológiai csoportosulásai*¹, amely az ellenforradalmi konszolidáció ellenzékével vetett számot, s az ideológiai erővonalak várható módosulását mérte fel. Ennek során tanulságos megállapításokat tett a szerveződő „népies” csoportosulásról is. „A népies csoport, vagy a »narodnik irodalom« — jelentette ki — teljesen bizonytalan körvonalakkal, tendenciákkal, szektákkal, ideológiai »kilengésekkel«, látszatokkal és anakronizmusokkal. Az egyetlen pozitívuma az a pszichózis, amely élénken elutasítja az uralkodó akadémizmust, sokkal határozottabban, mint a Nyugat-ellenzék, a kinti és benti (még a Nyugathoz tartozó) egyaránt. A »tiszta« irodalommal szemben nyíltan képviseli a »politikus« irodalmat, mégpedig olyan értelemben, hogy ez az irodalom legyen aktuális, »napi politikával« érintkező, tehát kritikuss, bajfeltáró, tükrözze a »valóságot«. [...] Ahogy erősödik a harc, jobbra is, balra is, az ideál határozottabb tartalmat kap, a vonalak tisztábban mutatkoznak, a csoport darabokra törik, az antikapitalista szándék konkrét formába éled. S lesznek majd olyanok, akik ragaszkodván az üres ideálokhoz, nagy kerülővel, a »valóságellenes« irodalom mellett kötnék ki, de lesznek viszont olyanok, akik a harc következetes vonalában a proletárságig jutnak el.” Ez utóbbi várakozás arra utalt, hogy a Korunk az ideológiai erőviszonyok tisztázódására számított, arra, hogy rövidesen a forradalmi törekvések határozottabb térnyerése következik. 1930—1931-ben még általános volt ez a feltételezés a forradalmi munkásmozgalmon belül. Tudjuk, hogy nem így történt: az európai fasizmus előretörése és vele az ideológiai erővonalak minden addiginál bonyolultabb összekuszálódása következett.

A fiatal értelmiségi mozgalmak mellett a Korunk érdeklődéssel és várakozással fogadta a fiatal irodalom képviselőit is, közöttük azokat, akik a népi író tábor vezéregyéniségei lettek a későbbiek során. Kodolányi János 1929-ben megjelent *Fiatall magyar költők seregzeleméje* című tanulmánya a Nyugat „második nemzedékének” íróit: Szabó Lőrincet, Sárközi Györgyöt, Erdélyi Józsefet, Fodor Józsefet, Illyés Gyulát, Simon Andort, Illés Endrét és Pap Károlyt mutatta be.² Elismeréssel beszélt a fiatalok antikapitalista lázadó hajlamáról, őszinte útkereséséről és szociális elkötelezettségéről. Abból a meggyőződésből indult ki, hogy a polgári társadalom és irodalom általános válsága után már feltételezhető az „új társadalmi osztály” térhódításának jegyei éppen a „második nemzedék” irodalmi törekvéseiben. Sorra elemezte a fiatalok munkásságát, és elégedetten állapította meg, hogy a lázadók között akadnak olyan ifjú költők, akik már a munkásosztály harci rendjében keresik helyüket.

A születőben lévő népi irodalom több képviselője: maga a cikkíró Kodolányi, az elismeréssel említett Illyés Gyula, majd őket követve Veres Péter természetesen fórumot talált a kolozsvári folyóiratban. Nem lehet most feladatunk, hogy részletesen ismertessük a szövődő kapcsolatokat, az erősödő barátságot a népi írók és Gaál Gábor között.³ Sajnos, ez a szövetség nem lett igazán tartós, nagyrészt nem válhatta be a hozzá fűzött reményeket. Azt azonban mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy a szerveződő népi mozgalom képviselői és a Korunk köre kezdetben egyformán bizalommal tekintett az együttműködésre. Kodolányi egy időben: 1929 decemberében és 1931 novemberében között a kolozsvári folyóiratban közölte legfontosabb publicisztikai írásait, Illyés Gyula 1932 decemberében, a Korunkkal folytatott viták ellenére is, itt adta közre *Hősökről beszéltek* című forradalmi poémáját, Veres

Egy nagyobb tanulmány rövidített változata.

Péter ugyanitt jelentette meg a *Gyepsor*, a *Napszámosénekek* és a *Számadás* néhány részletét. Tanulságos, amit Veres Péter önéletírásában lejegyzett a Korunk észtönző hatásáról; mint írja, a polgári radikális *Századok*ban megjelentetett publicisztikai és szociológiai művei után a Korunktól kapott először biztatást arra, hogy szépirodalmi műfajokban is számot vessen tapasztalataival.⁴

Gaal Gábor és a Korunk elsősorban azt várta a népi elkötelezettséggel induló fiatal írótól, hogy a forradalmi szocializmus táborában keressék helyüket. Fogadtatásukból nem hiányzott sem a jószándékú bíráló, sem a sürgető biztatás, a Korunk szerkesztősége azonban ekkor még nem valódi szövetségi politikában gondolkodott: meggyőzni és megnyerni akart. Midőn azután látta, hogy az óhajtott integráció helyett a fellépő „népi” fiatalok külön mozgalmat szerveznek, szigorúbb lett a fogadtatás, ingerültebb a kritika, és a polgárháborús küzdelmek stratégiája kapott megfogalmazást: „aki nincs velünk, az ellenünk van.” Gergely Sándor a Bartha Miklós Társasággal folytatott vitájában ezt így fejezte ki: „ha hozzánk jöttök, ne csatlakozni jöjjetek és ne vezérnek, hanem adjátok fel maradéktalanul érdekeiteket, amelyek az uralkodó osztályhoz kötnek, vállaljátok a felszabadulási küzdelmeink mindennapi problémáiban való részvételt, közkatonáknak jöjjetek egyenként, nálunk nincsenek alosztályok, ahova betársulhattok. Csak kettő van: proletár vagy nem proletár, s így aki nincs velünk, az ellenünk van, értelmes ifjak, ezt értseték meg!”⁵ Ezzel bekövetkezett a marxista folyóirat és a népi írómozgalom türelmetlen vitáinak néhány éves időszaka.

A viták már akkor megindultak, midőn a népi mozgalom igazából még meg sem született. Fábrý Zoltán 1930-ban *Tíz szomorú magyar év* című tanulmányában éles támadást intézett a *Nyugat* írói: MörícZ Zsigmond, Babits Mihály, Koszólányi Dezső és Karinthy Frigyes ellen, s ennek során elítélte Illyés és Kodolányi magatartását is, akik szerinte: „nem veszik észre, hogy ma a *Nyugat*ba írni annyit jelent, mint amikor MörícZ Zsigmond és Karinthy — József főherceggel banketteznek.”⁶ Kodolányi külön megrovásban is részesült, minthogy „nem alkalmazza következetesen és egyvonalúan az osztályharc félreérthetlenségét”. Fábrý elfogultan türelmetlen bírálóat Gergely Sándor súlyosan sértő vádaskodása követte, amikor az 1930. évi Baumgarten-díjak kiosztása után rendre gyanúsította, sőt rágalmazta meg a díjazottakat: Juhász Gyulát, Tersánszkyt, Illyést, Erdélyi Józsefet és Kodolányit.⁷ Illyést és Kodolányit azzal vádolta, hogy a díj fejében elárulták a baloldali mozgalmakat, balra és jobbra egyformán „leadták névjegyüket és szerelmi vallomásukat”. Illyés önértékes nyilatkozatban utasította vissza a vádakat, e nyilatkozatra Gergely a gyanúsítások megismétlésével válaszolt.⁸

Kodolányi egész tanulmányt szentelt a Korunkban elhangzott kritikának, a vádaskodás ideológiai hátterét szerette volna megvilágítani. *Baloldaliság — a marxista kritika gyermekbetegsége* című írásában nem szorítkozott pusztán arra, hogy védelmébe vegye a támadott írókat, meg akarta jelölni a gyanakvó és türelmetlen kritikai gyakorlat forrását is.⁹ A marxista kritika körében jelentkező „mértékellenes romantikát” és „merev dogmatizmust” a magyar munkásmozgalom 1919 utáni súlyos helyzetéből vezette le. „Apáink generációja — állapította meg — a forradalom bukása következtében a megtorpanás lelkiállapotába esett, a fiataloké, akikben ég a cselekvés vágya, a romantikus dogmatizmus elvakultságának szélsőségeibe.” Ebből az elvakultságból következik a szüntelen gyanakvás, az árulást szimatoló bizalmatlanság, az, hogy a dogmatikusoknak „semmi sem eléggé szocialista és semmi sem eléggé baloldali”. „Ez a romantikus dogmatizmus — folytatta — hovatovább olyan ártalmassá válik, hogy a különben is nehéz helyzetben levő írókat elkeseríti, munkájukba vetett hitüket elveszi, s azt a meggyőződést plántálja beléjük, hogy éppen úgy ki vannak szolgáltatva harcostársaiknak, mint ellenségeiknek, és éppen annyira különállóak saját elvtársaik között, mint abban az osztályban, amely ellen harcolnak.”

Ezzel a véleményével Kodolányi meglehetősen magára maradt. A vitacikk elé írott szerkesztői megjegyzésében Gaal Gábor is elhatárolta magát tőle, arra utalva, hogy a megfogalmazott ellenvetések képviselői „nem számolnak azzal a kétségtelen tisztaságú erőfeszítéssel, amit az igazi marxista írók ma — ép’ dialektikus szempontból leghelyesebben kifejtenek.” Gaal meg akarta nyerni Kodolányit, Gergely Sándor viszont gúnyos modorban utasította ki a haladó irodalom táborából, s íranyította az irodalmi reakció vezetői, ő szerinte: MörícZ Zsigmond, Szabó Dezső, Milotay István és Bajcsy-Zsilinszky Endre közé.¹⁰ Ezt követve Kodolányinak még két írása jelent meg a Korunk hasábjain. Gergely Sándorról írott tanulmányát már Gaal Gábor sajnálkozó levelének kíséretében kapta vissza. E levélben a kolozsvári szerkesztő arról értesítette, hogy nem önszántából ugyan, de kénytelen lemondani további munkáiról.¹¹ Kodolányi János és a Korunk együttműködésének ezzel vége szakadt.

A soron következő vita Németh László és a Korunk között robbant ki. Németh 1932 és 1936 között a *Tanú*ban próbált számot vetni korának nagy európai és magyar kérdéseivel, valamint szellemi áramlataival. Ennek során érintette a marxizmus és a forradalmi munkásmozgalom problémáit is. A *Tanú* első számai nem egészen szerencsés pillanatokban kerültek a Korunk kritikai mérlegére, a teret nyerő szektarianizmus, a népi mozgalommal szemben megnövekvő gyanakvás türelmetlen elutasításra vezetett. Szóke Pál egy rövid jegyzetben „az irodalom fasisztájának” nevezte Némethet.¹² A bizonyítási eljárás, igaz, elmaradt, az odakiáltott vád azonban egy időre elejét vette annak, hogy érvelő bírálat foglalkozzék Németh munkásságával. A megtámadott író *Világnézet* című levélsorozatában adott választ a *Tanút* ért bírálatokra, s ennek során kitért a szocializmushoz fűződő kapcsolatának problémáira is. Elvetette a történelmi materializmust mint merev világnézetet, amely szerinte nem lehet alkalmas a szüntelen változó történelmi folyamatok megítélésére, ugyanakkor elutasította a fasiszmust és általában minden tételes ideológiát.¹³

Ezt követte Molnár Erik *Nyílt levél Németh Lászlóhoz, a Tanú szerkesztőjéhez* című írása, amely abból indult ki, hogy Németh nem ismeri eléggé a marxizmus tanítását, s ezért röviden összefoglalta számára a dialektikus materializmus tételeit.¹⁴ Molnár elutasította azt a gondolkodásmódot, amely örökérvényű dogmáknak tartotta a marxi megállapításokat, a módszert tekintette fontosnak, nem a tételeket. Némethnek azzal a vádjával szemben, amely a marxizmust halott gondolatrendszernek tüntette fel, a szovjet társadalomban végbemenő történelmi átalakulásra hivatkozott. Németh válasza (*Válasz nyílt levélre*) amellett, hogy „vizsgát tett” a marxista filozófiából és közgazdaságtanból bírálója előtt, fenntartotta, sőt megerősítette és kibővítette a marxista elmélettel és a kommunista mozgalom gyakorlatával kapcsolatos korábbi állásfoglalását.¹⁵ E tanulmányban rögzítette a „harmadik út” gondolatát, végletes módon szembeállítva egymással a marxizmust és a szocializmust. A szektáriánus dogmatizmussal, a marxista ideológia vulgarizálásával azonosította a marxizmust, e tévedéséből következett hajthatatlan szembefordulása a forradalmi szocializmus elméletével és gyanakvása vitapartnerre iránt. Molnár az elfogultságra elfogultsággal válaszolt, Szóke Pál véleményéhez csatlakozott, és fasisztának bélyegezte Némethet.¹⁶ A végsőkig elmérgesedett vitának nem lehettek érdemi eredményei, az ellenfelek ilyen módon még a szellemi küzdelmek terepén sem találkozhattak.

A Németh—Molnár-vita vezette be a kifejlődő népi mozgalom ellen indított frontális támadást. E támadást elsősorban Ujvári László tanulmányai folytatták, amelyek a népi mozgalom ideológiájával és politikai tevékenységével készültek számot vetni, elsősorban Németh Lászlót tekintve a mozgalom vezető egyéniségének. *Narodnikok a magyar irodalomban* című tanulmányában a népi mozgalmat, szembeállítva az orosz narodnyikok ellenzéki szellemű csoportosulásával és ideológiájával, az ellenforradalmi korszak hivatalos nacionalizmusával azonosította, s mint ilyent ítélte el.¹⁷ Azt kívánta megvizsgálni, hogy „milyen összefüggései vannak Németh Lászlóék irodalmi mozgalmának a fasiszmissal”. „E helyen — írta — azt az analízist kell elvégeznünk, amely kimutatja Németh Lászlóék ideológiájának fasisztikus elemeit, amelyek a fasiszt társadalom uralkodó ideológiájától elválaszthatatlanok, anélkül életképtelenek, nem is érthetőek, és kialakulásuk sem történhetett volna meg az alapbázis nélkül, ami nem egyéb, mint a fasiszt kapitalista társadalom. Nemcsak azonos törekvések, de azonos fogalmak és meghatározások mutatják itt a származás családfáját.” Súlyos vádak ezek, csakhogy Ujvári nem tudta őket kellőképpen bizonyítani. Németh vitairataiból: a *Marxizmus és szocializmus*, valamint az *Egy különítményes vallomása* című írásokból idézett, valóban azokból, amelyekben a *Tanú* írója élesen elhatárolta magát a marxista ideológiától és a forradalmi munkásmozgalomtól. Az idézett szövegeket azonban önkényesen magyarázta. Németh „védő rendről” és „erkölcsi” értelmű „fajról” beszélt, s noha ezek a fogalmak valóban nem voltak mentesek a Szabó Dezsőre emlékeztető faji romantikától, Ujvári mégis erősen leegyszerűsítette és eltorzította őket, midőn a *Tanú* gondolatmenetéből a nemzetiszocializmus „völkisch” ideológiáját és a fajelméletet olvasta ki.

Következő, *Narodnikiek a magyar irodalomban* című tanulmányában a „harmadik oldal” elemzését és az 1934-ben megindult *Válasz* bírálatát kísérelte meg.¹⁸ A *Válasz* különben sokrétű táborát meglehetősen leegyszerűsítve mutatta be, mint olyan írói csoportosulást, amely látszatra „kétfrontos” küzdelmet vállalt, valójában azonban csak a munkásmozgalom ellen küzd, minthogy „bal felé” polgári osztályérdekeket, „jobb felé” csupán egy feltörekvő nemzedék érvényesülési vágyát képviseli. A behatóbb marxista elemzést megkerülve egyszerűen abból a preconcepcióból indult ki, hogy a népi irodalom csakis fasiszta törekvések gyűjtőmedencéje lehet. „Itt nem az a feladatunk — jelentette ki —, hogy társadalomtudományi téve-

désekre mutassunk rá, hanem hogy a fasiszta elemeket felderítsük az új értelmiségi mozgalomban.”

Ujvári László álláspontja ebben az időben nem volt kivételes. Maga Gaál Gábor hasonló gyanakvással és türelmetlenséggel ítélte meg a népi mozgalom és a *Válasz* törekvéseit. Veres Péterhez írt 1934. december 20-i levelében a következőket jelentette ki: „egyáltalán nem vagyok elragadtatva attól, hogy a *Válasz* csoportban jelentkezett. [...] A *Válasz* a magyar fasizmus második ellenforradalmi értelmiségi élcsapatának a tömörülése, nagyon ravaszul és nagyon megejtő varázslatossággal, ebben a csoportban Önnek nem szabad a nincstelen zsellért reprezentálni, mert ezzel tovább fokozza azt a zavart, ami soraimban [!] az elnyomás következményei miatt különben is megvan.”¹⁹ Veres Péter válasza igyekezett megnyugtatótni a Korunk szerkesztőjét²⁰, Gaált azonban ekkor még nehezen lehetett megnyugtatótani. Következő, 1935. május 18-i levelében ismét hangot adott aggodalmának és nehezítésének: „A *Válasz* különben Önnek még nagyon keserű tanulságokkal fog szolgálni.”²¹ A *Válasz* azonban nem a balmazújvárosi paraszttirónak szolgált keserű tanulsággal, hanem a kolozsvári szerkesztőnek örvendetessel. A levélváltásban felvetődő nézeteltérés, még mielőtt igazán kibontakozhatott volna, szépen elsimult.

Közben az események haladtak tovább, a népi irómozgalom történetének egyik legválságosabb szakaszához érkezett. 1935. április 16-án Zilahy Lajos szalonjában a népi mozgalom vezető írói találkoztak Gömbös Gyula miniszterrelnökkel: megkezdődött az Új Szellemi Front rövid életű kísérlete. E kísérlet, egy különleges történelmi helyzet körülményei között, a középosztály jobboldali csoportjai és a népi mozgalom összefogására irányult, valójában eleve sikertelenül. Még részleges eredményt sem hozott azon kívül, hogy a népi mozgalom képviselői végleges tapasztalatot szereztek az uralkodó rendszer reformigéreteinek hazug voltáról. Nemcsak a mozgalomnak voltak tervei a kormányzattal, hanem a kormányzatnak is a mozgalommal. Gömbös Gyula valójában durva manipulációs vállalkozásba fogott, a népi mozgalom megnyerésével szerette volna a rendszer tömegbázisát szélesíteni, és esze ágában sem volt megvalósítani az ígért társadalmi reformokat. A népi írók nagyot csalódtak a Front kudarca után, csalódásuk mindamellett termékenyítőnek bizonyult: a népi mozgalom radikálisabb fejlődésre kényszerült, s ennyiben az Új Szellemi Front csúfos kísérlete — a csalódottságot követő felismerés — a Márciusi Front kialakulását készítette elő.

A Korunk kritikusa, Ujvári László mindenesetre a korábban megfogalmazott gyanakvás és elutasítás teljes igazolásának tekinthette a kormányhatalommal való egyezkedést. Az *Új Szellemi Front Magyarországon* című tanulmányában²² nem kevés magabiztossággal nyilatkozott, de nem vállalkozott arra, hogy valódi marxista elemzéssel derítse fel az Új Szellemi Front létrejöttének okait és körülményeit, s nem vizsgálta azt sem, hogy a népi írók és Gömbös Gyula egyezkedésének milyen esélyeket adhat a történelem. Csak azzal foglalkozott, hogy minél élesebben megbélyegezze a népi mozgalmat, minél határozottabban azonosítsa a fasizmussal.

A népi mozgalom ellen vezetett kíméletlen támadások kétségkívül a Korunkra ható szektáriánus politika következményei voltak. Gergely Sándor és Ujvári László vitacikkjei ideológiai vonalukban koherens módon képviselték a bizalmatlan és kirekesztő művelődéspolitikát, azt a szektáriánus türelmetlenséget, amelyet Lackó Miklós — Lukács György nyomán — a messianisztikus szektarianizmussal szemben bürokratikus szektarianizmusnak nevezett.²³ Ennek a bürokratikus szektarianizmusnak nem kis szerepe volt abban, hogy a népi mozgalom több kiemelkedő személyisége is elidegenedett a forradalmi munkásmozgalom akkori politikájától és vezetőitől. Huszár Tibor mutatott rá arra, hogy ebben az időben Gaál Gábor állásfoglalása sem különbözött érdemben Ujvári vagy Gergely nézeteitől, noha mindig megfontoltabban és árnyaltabban nyilatkozott náluk.²⁴ Tóth Sándor ezzel szemben arra hívta fel a figyelmet, hogy a Korunk szerkesztője — a maga intellektuális alkata szerint — igyekezett tompítani a szektás nézetek és ítéletek bántó élességét, és olyan alapvető irodalompolitikai kérdésekben, mint Kassák Lajos és József Attila munkásságának megítélése, független álláspontra helyezkedett. Mindemellett magára Gaálra is szektás nyomás nehezedett, ez alól egy ideig ő sem tudta kivonni magát.²⁵

A Korunkban érvényre jutó szektáriánus befolyás elsősorban mégsem személyeken múlt, hanem a kommunista mozgalom általános stratégiájának akkori következménye volt. Az illegálisban dolgozó mozgalom a harmincas évek elején az osztályharc fokozódására és forradalmi helyzet kialakulására számított, félreismerte saját erejét és ellenségei hatalmát, nem bízott lehetséges szövetségeseiben: voluntarisztikus módon próbálta megoldani történelmi feladatait. Nem is gondolt a társadalmi középrétegek megnyerésére, elhanyagolta a szövetségi politikát. Ezek a mélyebben rejlő okok magyarázták a Korunk türelmetlen szektarianizmusát, a népi mozgalom ellen folyó értetlen támadásokat is. A Kommunista Internacionálé

VII. kongresszusának 1935-ben kezdeményezett népfrempolitikájára várt az az időszaki feladat, hogy lényegileg alakítsa át a kolozsvári marxista folyóirat és a népi mozgalom viszonyát.

A népi mozgalom ellen folyó támadás az Új Szellemi Front kísérletének néhány rövid hónapjában érte el tetőpontját, ezután nyomban a mozgalom megalapításának fordulata következett. A Korunk lassanként felismerte a népi írók haladó törekvéseit, átértékelte korábban hangoztatott elutasító véleményét, és a mozgalom néhány vezető személyiségében: Veres Péterben, Illyés Gyulában, sőt Németh Lászlóban már szövetséget keresett. A Korunk művelődéspolitikája 1936-ban újult meg igazán, midőn Gaál Gábor a Komintern népfrempolitikájának szolgálatába állította a folyóiratot.

A megváltozott irodalompolitikai és kritikai orientációt képviselte Szabó Imre *Új magyar mitológia* című tanulmánya, amely Németh László *Magyarság és Európa* című könyvének ismertetése során végezte el a népi ideológia tárgyilagos elemzését és érdemi bírálatát.²⁶ A népi mozgalom fellépését, ideológiájának kialakulását a magyar polgári fejlődés sajátosságával magyarázta. Szabó szerint a Nyugat-mozgalomban magukra találó liberálisok, éles küzdelemben a konzervatív irodalommal, a nép-nemzeti iskolával együtt elutasították a népi hagyományt is: „és így mozgalomuknak nem volt magyar gyökere.“ A magyar polgári kultúra fejlődése másként alakult, mint a nyugat-európai országoké. Míg Nyugaton a fejlődés kezdeti szakaszán „a polgárság demokratikus iránya egyre inkább magába szívta a népből jött elemeket, és kultúrkörét vertikálisan szélesítette, addig a magyarországi polgárság már kezdetben elvágta magát a gyökereitől, távol maradt a vidéktől s végeredményben a magyarság zömét kitevő parasztságtól.“ Ezt a fejlődési zavart az 1918–1919-es forradalmak sem tudták megszüntetni. A további fejlődés azt követeli, hogy mind a demokratikus törekvések, mind a kulturális mozgalmak tartós kapcsolatot találjanak a parasztsággal és a nemzeti hagyományokkal: „Új nedűt kell szivnia, új nekifutás, eredetiség, letisztultság, népi erő kell a magyar kultúrának, hogy így felgazdagodva közeledjék majd a szomszédos kultúrákhoz. Ez a fázis hiányzik a magyar szellemi életből; nem túlzott nacionalizmust jelentene az ilyen népi kultúra, de az egyedül lehetséges megoldást: az alsó, tájhoz, történelmi és sors-adottsághoz kötött népi sajátságok és az egyetemes európai kultúra elfinomultságának, fejlett tisztultságának összeolvadását.“ Szabó szerint a népi kultúra által történő megújulásban a népi íróknak természetes szerepük van: közöttük Németh Lászlónak is, akinek megszűnt folyóirata előtt most már zászlót hajtott a Korunk kritikusa.²⁷

Még Szabó Imrét megelőzve adott elégtételt Németh Lászlónak Gaál Gábor, aki 1936-tól kezdve sorra részesítette érdemi bírálatban Németh László műveit. Elsőnek a *Magyarok Romániában* című útbeszámolót, amely a kisebbségi sorsba került romániai magyarság helyzetével vetett számot; és minthogy elért a hivatalos revíziós politika szolamaitól, a jobboldali sajtó kereszttüzébe került.²⁸ Gaál úgy találta, hogy Németh, aki addig a középrétegekkel szemben a „kritikai apologetizmus“ állását foglalta el, most válaszára érkezett, s minthogy még nem tudta egyértelmű módon a dolgozó osztályok mellett elkötelezni magát, „téveszmékkel viaskodik“, a „széchenyieskedés örvényébe“ került. E bírálatban még erősebb hangsúllyal volt jelen az elutasítás, mégis kitetszett, hogy a Korunk szerkesztője vára-kozással tekintett a Tanú írójára. A várakozás újabb jele volt az a kritika, amelyet Gaál a Gyásznak szentelt, mintegy felmérve a Németh László előtt álló utat.²⁹ Először a Korunk közönségéhez fordult, hogy magyarázatot adjon a regényíró iránt érzett rokonszenvére: „Az olvasó ne lepődjék meg, hogy így nyilvántartjuk Németh László útját. Mindig szívesen fordultunk azok felé, akiknek a homlokán a nyugtalanság csillaga ég. S a Németh Lászlóén igen feltűnően. Bejárta ebben a nyugtalanságában a magyar irodalom középső rétegeinek minden bugarát, s minden lépésével egy másiknak fordított hátat [..], mert nem engedett az igazából.“

Gaál részleges közeledésére Németh László válaszolt. A *Következő lépés* című vallomások esszéjében nemcsak azon örvendezett, hogy Kurátor Zsófinak a Korunk körében sikere volt, hanem arra is felhasználta az alkalmat, hogy tisztázza viszonyát a szocializmussal³⁰: „Magyar reform nincs és nem lehet; országunk, melyet én egy korszerűbb szocializmus kísérleti góciává szerettem volna tenni, szocializmus és fasizmus jelentéktelen csataterévé vált. Hogy én e csatában csak a szocialista oldalhoz húzhatok: eldőlt évek előtt már, amikor a fasizmusokon még jóval több „huszadik századi“ máz volt, amellyel magukhoz csalhattak. Ma, amikor a fasizmusok lelke leplezetlenül áll, s a szocializmus „elméletéből“ is hallok egy-egy testvérhangot, mely reményt nyújt, hogy e testvérhangok a mozgalmon belül még megsokasodnak, a megíúsult reform nem a szocializmus oldalára dob, hanem a szocializmus oldalán talál.“ Abban, hogy Németh László e hitvallást megfogalmaz-

hatta, nemcsak a reformkísérlet csődjének, hanem a Korunk részéről tapasztalt elismerő bizalomnak is szerepe volt.

A Németh írói pályáját vizsgáló kritikus érdeklődésből született Gaál Gábor *A „Tanú”-tól a „Bűn”-ig* című összegező tanulmánya, amelyet ma is a Némethtel foglalkozó kritikai irodalom fontos dokumentumaként kell számon tartanunk.³¹ Ebben a tanulmányban kapott először megfogalmazást az a (különben ma már vitatott) tétel, hogy Németh, az író következetesen meghaladta a *tanulmányíró*: regényeiben vagy drámáiban rendre belátta azoknak az eszméknek a képtelenségét, amelyeket esszéiben és társadalompolitikai programjaiban kidolgozott. A regényt és a tanulmányokat mégsem lehet elválasztani egymástól: „A *Bűnben* az lett látománnyá, kép és művészet, ami a *Tanúban* — sok ellentmondással — az esszé képfolyondárát közt meghúzódnó társadalomkritika.” Ezt a társadalomkritikát elismeréssel, egyszerűsággal bírálattal fogadta a Korunk szerkesztője. A regény elvetette a reformkísérletek során megfogalmazott gondolatokat, de nem jelölt ki másik lehetőséget: „Így csak azt tudjuk meg, hogy a profetizáló szociográfia, a népbarátság nem az igazi út.” Németh művéből és egész elgondolásából, Gaál szerint, hiányzik az igazi eszmei „Gegenspieler”: a „homo politicus”, az az eszmei mozzanat, amely a társadalmi konfliktusok hathatós megoldásának igényét jelentené.

A Korunk szerkesztője most már szövetségesnek tekintette Németh Lászlót, sőt az ő munkásságában látta annak a szakadásnak az áthidalását, amely a legújabb magyar irodalomban az urbánus és a népi írók szigorú különválasztásában bekövetkezett.³² Ha bírálta valamiben, azzal a tudattal tette, hogy a megfogalmazott igények további előrejutását hivatottak elősegíteni. Szövetségesnek tekintette természetesen Illyést és Veres Pétert, igyekezett minél többet foglalkozni velük a Korunk hasábjain. Elismeréssel és várakozással fogadta a népi szociográfusok munkáit is. *A mai magyar szociográfia és az irodalom* című tanulmányában négy irodalmi szociográfiát elemzett: Féja Géza *Viharsarok*, Veres Péter *Az Alföld parasztsága*, Illyés Gyula *Puszták népe* és Remenyik Zsigmond *Bűntudat* című könyvét.³³ Máig érvényesen különböztette meg egymástól a tudományos módszerrel dolgozó szociológiát és a személyesebb jellegű szociográfiát. A szociográfiai munka, Gaál szerint, a népi irodalom egyik legjelentősebb eredménye, a művészi alkotás és a politikai cselekvés erőteljes ötvözeté. „Valamennyinek — hangoztatta — élménye és tárgya a mai magyar társadalmi lét valamelyik szegmentumának *társadalmi oldala*, s ha némelyik vagy valamennyi ezt a társadalmi oldalt fel is parcellázza a szóban forgó népcsoport vagy réteg gazdasági, politikai és szellemi életének valamely szélesebb vagy szűkebb rajzára, anyagát mindig, mindegyik az irodalmi formákat jellemző totalitással és lezárással próbálja megközelíteni. Valamennyi zárt világ s mint minden forma: *hasonlat az egészről*.” A szociográfiai irodalom fellendülésében annak a „valóságirodalomnak” a sikerét látta, amelyet a Korunk mindig elvégzendő feladatként jelölt meg.

A népi mozgalom érdemi elismerése, a népi írókkal való szövetségkeresés igazán a Márciusi Front fellépése után jellemezte a Korunk irodalompolitikáját. A népi mozgalom képviselői, például Veres Péter, Tamási Áron és Darvas József, ezekben az években maguk is a kolozsvári folyóirat munkatársai lettek, s ha tevékenységüket néhány alkalommal bírálta is a Korunk, ez a bírálat nem lépte túl a méltányosság határait.³⁴ Ellenkezőleg, mint Gaál Gábor levelezése mutatja, védelmébe vette a népi mozgalmat, és a népi—urbánus viták szerencsétlen fellángolása idején szembeszegült a polgári radikálisoknak a népi írók ellen hangoztatott vádjaiival. Hatvány Lajoshoz és Remenyik Zsigmondhoz írott leveleiben³⁵ határozott hangon vette pártfogásába a népieket, és elutasította azt, hogy a népi—urbánus vita a Korunk hasábjaira is átszivárogjék.

JEGYZETEK

1. *Korunk*, 1930. 171—175.
2. *Korunk*, 1929. 910—914.
3. Szerepüket a *Korunkban* már részletesen feldolgozta a kutatás. Vö. Csűrös Miklós: *Kodolányi János és a kolozsvári Korunk*. ItK., 1969. 81—86.; Jordáky Lajos: *Illyés Gyula és a régi Korunk*. In: *A szocialista irodalom útján*. Bp., 1973. 469—484.; Czine Mihály: *Veres Péter levelei Gaál Gáborhoz*. Új Írás, 1976. 4:109—110.; Bata Imre: *Gaál Gábor és Veres Péter kapcsolata*. In: *50 éves a Korunk. (A Petőfi Irodalmi Múzeum 1976. május 20—21-i emlékülésének anyaga)*. Szerk. Kabdebó Lóránt. Bp., 1977. 208—212.
4. *Számadás*. Bp., 1963. 454.
5. Gergely Sándor: *Az értelmes ifjúsághoz*. *Korunk*, 1931. 77—80.

6. Korunk, 1930. 321—329. (Később Fábry maga bírálta felül ezeket a szekteriánus nézeteit.)
7. *A Baumgarten-díj érdemesei.* Korunk, 1931. 158—160.
8. Korunk, 1931. 293. Gergely válasza: Korunk, 1931. 319.
9. Korunk, 1931. 395—399.
10. Még egyszer a „Baloldaliság — a marxista kritika gyermekbetegségé”-ről. Korunk, 1931. 476—479.
11. Kodolányi János szóbeli közlése alapján: Csűrös Miklós i.m.
12. *Az irodalom fasisztája.* Korunk, 1933. 79—80.
13. *Tanú,* 1933. 331—353.
14. Korunk, 1933. 861—863. Eredetileg Jeszzenszky Erik aláírással jelent meg.
15. Korunk, 1934. 150—156. Ugyanez a tanulmány a *Tanúban* *Marxizmus és szocializmus* címmel jelent meg: 1934. 81—88.
16. *Megjegyzés az előbbiekre.* Korunk, 1934. 156—160. Eredetileg Jeszzenszky Erik aláírással jelent meg.
17. Korunk, 1934. 905—909.
18. Korunk, 1935. 45—49.
19. *Levelek (1921—1945).* Szerk. Sugár Erzsébet. Buk., 1975. 274—275.
20. Czine Mihály: *Veres Péter levelei Gaál Gáborhoz.* Új Írás, 1976. 4:109—116.
21. *Levelek,* 290.
22. Korunk, 1935. 439—443.
23. Lackó Miklós: *A Korunk az 1920—1930-as évtizedfordulón.* In: *50 éves a Korunk,* 169—174.
24. Huszár Tibor: *A Korunk és a magyar szellemi áramlatok a két világháború közötti évtizedekben.* In: *50 éves a Korunk,* 130—134.
25. Tóth Sándor: *G. G. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről.* Buk., 1971. 152—163.
26. Korunk, 1936. 901—910.
27. Búcsú a „Tanú”-tól. Korunk, 1937. 148—151.
28. *Magyarok Romániában.* Korunk, 1936. 77—78.
29. Németh László és Kurátor Zsófi. Korunk, 1936. 262—264.
30. *Tanú,* 1936. 1—2:78—84.
31. Korunk, 1937. 372—375.
32. Németh László új regénye. (Kocsik szeptemberben). Korunk, 1938. 477—478. G. G. aláírással jelent meg.
33. Korunk, 1937. 406—410.
34. Pl. Sándor Pál: *Illyés Gyula.* Korunk, 1938. 696—703., 752—759., 892—900.
35. Gaál Gábor: *Levelek.* 436—437. Vö. Hatvany Lajos: *Az Új Szellemi Fronttól a Márciusi Frontig.* Magyar Hírlap, 1938. január 16., január 23.

MórícZ Zsigmondot ezer okból szeretem...
 ezt a szöveget...
 (szöveg folytatás)

Ady Endre
 - 7 -

„MórícZ Zsigmondot ezer okból szeretem...” (A Nyugat 1911. november 16-i számában megjelent Ady-glossza kézirata)